

Пам'ятаймо Вілена Пилиповича Чорноволенка

Рік 2009-й для вітчизняної соціологічної спільноти можна вважати роком Вілена Пилиповича Чорноволенка. Так уже сталося, що на початку року ми відзначали в Інституті соціології НАН України 80-річчя метра української соціології, а в липні вже прощалися з ним на Байковому кладовищі. Біль втрати, жаль і гірке відчуття того, якого рівня соціолог й учений пішов від нас, не залишать нікого з колеґ байдужим. Доброю згадкою про Вілена Пилиповича, яка ознаменувала цей рік, є й те, що між цими датами вийшла друком книга “Про соціологію та соціальну структуру”, присвячена ювілею В.Чорноволенка. До складу її ввійшли його останні наукові статті та інтерв'ю з трьома його учнями — провідними соціологами В.Паніютто, В.Хмельком та С.Макеєвим, а також матеріали, що документально засвідчували започаткування й інституціоналізацію соціологічної науки в Україні та безпосередню участь і причетність Вілена Пилиповича до цього процесу. Найважливіше прочитання цієї книги дало мені та й, гадаю, багатьом колеґам, не тільки цікаву інформацію, а й поштовх до осмислення, а може й переосмислення особистості вченого Чорноволенка та його внеску до становлення української соціології. Адже саме з нього, — і це, безперечно, наш історичний талан, — розпочався розвиток сучасної соціологічної думки на українських теренах. Усвідомлюючи свою роль і відповідальність, Вілен Пилипович закладав основи соціології як науки, формуючи соціологічне наукове

співтовариство. І останнє твердження не є прохідним, а саме влучним з огляду на встановлення правил і моральних засад його функціонування та кадрового добору. Особиста вимогливість і ретельність, колегіальний науковий пошук методологічних засад відповідно до канонів академічної науки — надовго стали складовими розвитку української соціології, зокрема в тій її царині, яка завдяки цікавим напрацюванням і помітним здобуткам справедливо згодом дістала назву київської школи. Тепер немає сумніву, що саме особистість Черноволенка вплинула на такий перебіг історичного розвитку соціології в Україні починаючи з середини 60-х років ХХ століття.

Вілен Пилипович, прийшовши на завідування відділу соціології в Інституті філософії АН УРСР 1968 року, був і лишався філософом, вдумливим і проникливим соціальним філософом, що, безперечно, стало підґрунтям його бачення соціології як науки про пізнання суспільства. Віддаючи данину емпіричній статистиці як ремісничій складовій соціології, Вілен Пилипович волів залучати до цієї справи молодь, бо йому самому як нікому іншому було до снаги саме знання й розуміння соціальних процесів, — найвищий рівень соціологічного пізнання. Черноволенко був наділений непересічним розумом, що завжди зазначали його колеги й учні, співпрацюючи з ним, а опріч того — рідкісним для суспільствознавця, проте дуже важливим, як на мене, даром інтуїції, що власне й давало йому підстави для певних висновків та спостережень. Так, він був дуже спостережливим, ніби постійно перебуваючи у стані включеного спостереження, помічав і завважував, мало говорив, а більше слухав, відчував і відповідно спрямовував дослідницький пошук колективу відділу. Цікавим предметом дослідження виявився для нього престиж професій, вивчення якого надавало певні можливості з'ясувати соціальну структуру радянського суспільства. І це, до речі, було використано потім американськими соціологами для вивчення соціальної структури СРСР; тому, власне, й по сьогодні дослідження престижу та привабливості професій належить до найвідоміших здобутків київської школи, продовжуючи своє наукове життя вже в сучасному соціальному контексті.

Знання соціальних процесів також далось Віленові Пилиповичу взнаки, коли напередодні проголошення незалежності України він, співпереживаючи за майбутнє країни, обачливо зауважував, що суспільство ще не зріле, і з цим, на жаль, сьогодні можна погодитись і зауважити, як він був тоді правий, доказом чого є сучасний стан і рівень розвитку суспільства, країни загалом. А як не згадати його таку важливу під кутом зору демократичних і правових засад майбутньої молоді країни думку про передання мережі партійних структур, після скасування 6-ї статті радянської конституції, судовим структурам, на що, правда, він сам собі й відповів: "...але Кравчук на це не піде".

Я з досадою сьогодні визнаю, що мені довелося лише нетривалий час співпрацювати з Віленом Пилиповичем, хоча дві сторінки ретельно виписаної програми дослідження елітних груп, написані його каліграфічним почерком, зберігаю як цінну річ. Ще більшу прикрість викликає те, що не випало мені навчатися в нього із самого початку свого, дуже самостійного торування власної соціологічної "стежини", коли мені невідома була розкіш

регулярного багатогодинного спілкування керівника під час дороги додому зі своїми аспірантами. Ці київські бесіди із Сократом багато в чому й заклали базис соціологічного мислення його учнів, які сьогодні стали найповажнішими соціологами країни й уже давно самі визначають шляхи розвитку досліджень у сучасній українській соціології.

Що, на мою думку, важливо зазначити стосовно Чорноволенка-науковця, то це уникання епічного писання про все й усюди, не для науки, а задля звітної документації. Він не так мало написав, хоча й не так “статистично значимо”, як чимало з наших колег, а от те, що це завжди було вагомо і значимо з наукового погляду, є незаперечний факт. Сім сторінок статті “Про подолання спрощених уявлень про соціальну структуру радянського суспільства” 1988 року дають довершений аналіз стану вивчення соціальної структури, знання деталей і бачення проблемних зон і, що вражає, дуже критичну оцінку тогочасних досліджень соціальної структури; хоча, як вважають, Вілен Пилипович був людиною неконфліктною, проте принциповою, особливо коли це стосувалося наукової — особистої чи колективної — праці, підписаної його іменем. Як не визнати правомірність та принциповість його критичних висловлювань із приводу науковості радянського суспільствознавства кінця 1980-х років, які є вельми актуальними й сьогодні: “Догматизм і начотництво, безпроблемність і апологетика, боягузливе і корисливе пристосовництво, які набули значного поширення, мали своїм наслідком помітне зниження авторитету суспільних наук”. Вчений, що розуміє своє призначення, повинен бути занепокоєним авторитетом науки, в якій йому випала честь працювати, — власне таке положення, яке я висувала після прочитання ювілейного збірника, можна вважати імперативом Чорноволенка.

Нам давно вже, через тривалу хворобу Вілена Пилиповича, бракувало його присутності на засіданнях відділу соціальних структур, Вченої ради Інституту соціології НАНУ, його обережної, але вагомої й завжди мудрої думки, котру тепер можна буде дізнатися лише через уважне читання його досконалих праць, звернення до його наукової спадщини, яку, безперечно, можна віднести до кращих взірців вітчизняної наукової думки.

Читаймо Чорноволенка, пам'ятаймо Вілена Пилиповича. Нам усім дуже поталанило, що така людина була серед нас і що саме Чорноволенкові випала доля втілити своє бачення розвитку соціології в Україні. Вдячність і шана назавжди.

*ОЛЬГА ІВАЩЕНКО,
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник відділу соціальних структур
Інституту соціології НАН України*